Śląskie Studia Polonistyczne

2013, nr 1 (3)

Rozprawy i artykuły

PSYCHOANALIZA, POLITYKA, ZMIANA SPOŁECZNA

Ondřej Krochmalný Bartosz Kuźniarz
Dariusz Mężyk Wiktor Marzec
Jan Potkański Jan Sowa
Przemysław Tacik Wojciech Śmieja
Grzegorz Czemiel Krzysztof Nawratek
Andrzej Leder

Prezentacje

KRZYSZTOF SIWCZYK

WYDAWNICTWO
Uniwersytetu Śląskiego

Śląskie Studia Polonistyczne

2013, nr 1 (3)

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2013

Rada Naukowa

Przewodniczący: Marek Piechota (Uniwersytet Śląski)

Edward Balcerzan (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
Małgorzata Czermińska (Uniwersytet Gdański)
Maria Delaperrière (INALCO Paris)
Michał Głowiński (IBL PAN)
Jens Herlth (Universität Freiburg)
Marian Kisiel (Uniwersytet Śląski)
Krzysztof Kłosiński (Uniwersytet Śląski)
Erazm Kuźma (Uniwersytet Szczeciński)
Jarosław Ławski (Uniwersytet w Białymstoku)
Jan Malicki (Uniwersytet Śląski)
Aleksander Nawarecki (Uniwersytet Śląski)
Leonard Neuger (Stockholms universitet)
Ryszard Nycz (Uniwersytet Jagielloński)
Józef Olejniczak (Uniwersytet Śląski)
Jerzy Paszek (Uniwersytet Śląski)
Dariusz Pawelec (Uniwersytet Śląski)
François Rosset (Université de Lausanne)
Małgorzata Smorąg-Goldberg (Université Paris IV-Sorbonne)
Jerzy Smulski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
Marek Tomaszewski (INALCO Paris)
Danuta Ulicka (Uniwersytet Warszawski)
Piotr Wilczek (Uniwersytet Warszawski)

Zespół Redakcyjny

Maria Barłowska, Adam Dziadek (redaktor naczelny), Mariusz Jochemczyk, Anna Kałuża (sekretarz redakcji), Ryszard Koziołek, Grzegorz Olszański, Danuta Opacka-Walasek, Krzysztof Uniłowski (zastępca redaktora naczelnego)

Redaktor materiałów w części *Psychoanaliza, polityka, zmiana społeczna*
Dawid Matuszek
Recenzent naukowy numeru
Anna Burzyńska

Adres Redakcji
plac Sejmu Śląskiego 1, 40-032 Katowice

Redakcja nie odsyła materiałów niezamówionych

Oficjalna strona internetowa czasopisma:
www.slaskiestudiapolonistyczne.us.edu.pl

Publikacja będzie dostępna w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com

Spis treści

Rozprawy i artykuły

Psychoanaliza, polityka, zmiana społeczna

7 **Ondřej Krochmalný** Estetyczny rodowód nieświadomości: Rancière i Freud
17 **Bartosz Kuźniarz** Ucieczka z więzienia fantazji
29 **Dariusz Mężyk** Psychoza jako ekstensywny wymiar ideologii
39 **Wiktor Marzec** Psychoanaliza dyskursu? Wstępne uwagi o problemach z procedurą badawczą w „postpsychoanalitycznych" naukach społecznych
53 **Jan Potkański** Przeciw lacanowskiej prawicy
73 **Jan Sowa** Wielość jako podmiot demokratycznych rewolucji. Kilka wniosków z psychoanalizy zbiorowego głosu
91 **Przemysław Tacik** Mesjańska (bez)nadzieja nowoczesności: Hegel, marksizm, psychoanaliza
115 **Wojciech Śmieja** Queerowanie Freuda, queerowanie Lacana? O queerowo-psychoanalitycznych użytkach i nieużytkach
129 **Grzegorz Czemiel** Psychoanaliza *polis*. Przyczynek do badań nad przestrzennymi praktykami politycznymi
145 **Krzysztof Nawratek** Metropolia Ducha, Metropolia Ciała: Przyszłość Śląska a Ekonomia Mocy
153 **Andrzej Leder** Figura ojca w polu podmiotowym Europy Zachodniej i postkomunistycznej

Przekład

163 **Mladen Dolar** Freud i polityczność (*przełożyli Dawid Matuszek i Michał Rauszer*)

Prezentacje

Krzysztof Siwczyk

185 **Jakub Momro** Dialektyka neutralności
197 „Wspólne kopanie". Z Krzysztofem Siwczykiem rozmawiają Anna Kałuża i Grzegorz Jankowicz
209 **Krzysztof Siwczyk** Dokąd bądź (fragment)
213 **Jakub Skurtys** *Post mortem – post factum*

217 **Marta Baron** Krzysztof Siwczyk. Co działa?
219 **Marta Koronkiewicz** Debiut
221 **Paweł Kaczmarski** Głos znikąd
223 **Kacper Bartczak** Coś, co wierszem się staje. O *Koncentracie* i *Godach*

Archiwalia

229 **Piotr Gorliński-Kucik** „Mało kto z nas wszystkich jeszcze żyjących daje mi to poczucie ciągłości polskiej [...] literatury XX wieku". Listy Teodora Parnickiego do Aleksandra Wata

Recenzje i omówienia

251 **Katarzyna Szopa** Regionalny atlas kobiet [dot. *Wielkopolski alfabet pisarek*. Red. E. Kraskowska i L. Marzec]
257 **Monika Glosowitz** Dylematy queer [dot. *Strategie queer. Od teorii do praktyki*. Red. M. Kłosowska, M. Drozdowski i A. Stasińska]
263 **Maciej Duda** Literackie studia nad przestrzenią literatury polskiej [dot. *Od poetyki przestrzeni do geopoetyki*. Red. E. Konończuk i E. Sidoruk]
271 **Zbigniew Kadłubek** Małe życie eksulanta [dot. M. Herrmann-Neiße: *Czas pośredni. 68 wierszy i 2 fragmenty prozy w 70. rocznicę śmierci*. Wybór, przekład i wstęp B. Giblak i W. Kunicki; *Auch in Neisse im Exil. Max Herrmann-Neiße. Leben, Werk und Wirkung (1886–1941)*. Red. B. Giblak i W. Kunicki]

Varia

281 **Joanna Dembińska-Pawelec** Upiorna wersja tradycji czy romans rodzinny. Rymkiewicz i Bloom – paralela
297 **Aleksander Wójtowicz** Start, czyli powrót. Wokół *Międzywojnia* Jana Brzękowskiego
311 **Jerzy Paszek** Siedem pojedynków ze skradającym się krabem

Kronika

323 Sprawozdanie z konferencji naukowej *Polityczność psychoanalizy. Freud – Lacan – Žižek*, Katowice, 9–11 maja 2012 (*Jan Zając*)

Większość artykułów zamieszczonych w dziale *Rozprawy* to rozszerzone wersje referatów wygłoszonych na konferencji naukowej *Polityczność psychoanalizy. Freud – Lacan – Žižek* (9–11 maja 2012 r.), zorganizowanej przez Koło Krytyki Psychoanalitycznej i Instytut Nauk o Literaturze Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Kronika

Sprawozdanie z konferencji naukowej
***Polityczność psychoanalizy. Freud – Lacan – Žižek*,**
Katowice, 9–11 maja 2012

W dniach 9–11 maja 2012 na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa *Polityczność psychoanalizy. Freud – Lacan – Žižek*, zorganizowana przez Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego oraz Koło Krytyki Psychoanalitycznej. Organizatorzy, zapraszając do namysłu nad dorobkiem wymienionych w tytule konferencji myślicieli i ich komentatorów, ale przede wszystkim nad możliwościami i aporiami w dyskursie psychoanalitycznym i politycznym, w interferencji tego, co psychoanalityczne, i tego, co polityczne, wobec zmian zachodzących we współczesnym świecie, uzyskali znaczny oddźwięk – w ciągu 3 dni konferencji wygłoszono w sumie 36 referatów. Referenci, przedstawiciele różnych dyscyplin, między innymi literaturoznawstwa, filozofii, socjologii, psychologii i medycyny, także terapeuci pracujący w paradygmacie psychoanalitycznym, poruszali w swych wystąpieniach wiele zagadnień.

Jak głosi tekst oficjalnego zaproszenia na konferencję, „podobnie jak literatura, psychoanaliza jest taką dziwną instytucją, która umożliwia każdemu powiedzenie wszystkiego w dowolny sposób". Trudno stwierdzić, czy występującym podczas konferencji referentom udało się powiedzieć wszystko, nie można jednak zaprzeczyć, że próbowali. Punktami odniesienia większości referatów były społeczne symptomy zmian zachodzących we współczesnym świecie: między innymi oddolne masowe ruchy obserwowane od placu Tahrir po Wall Street, protesty związane z ACTA, trudne do uchwycenia zmiany mentalności związane z nieustannym wzrostem roli Internetu w codziennym życiu, kryzys liberalno-kapitalistycznego modelu państwa. Wiele miejsca poświęcono rozważaniom z dziedziny polityki seksualnej w ramach badań genderowych i feministycznych oraz teorii queer. Podjęto próbę ustalenia miejsca terapii psychoanalitycznej we współczesnej rzeczywistości oraz jej politycznych uwikłań. W tekstach wielu referatów dostrzec można było wpływ teologii politycznej Carla Schmitta, badań Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe oraz estetycznych uwikłań polityki w pismach Jacques'a Rancière'a. Mówiono o Žižkowskim powrocie do Hegla i Lacanowskim powrocie do Freuda, a także o odwrocie od tego ostatniego w pismach Michela Foucaulta czy Gillesa Deleuze'a i Felixa Guattariego. W dyskusji o starciu psychoanalizy i schizoanalizy

przebijała się nieustannie baudrilliardowska krytyka oraz hasło *oublier Foucault* – „zapomnieć Foucaulta". Poruszane były również zagadnienia *stricte* metapsychoanalityczne, związane z problemami z tłumaczeniem Lacanowskich pojęć na język polski. Nie zabrakło także reinterpretacji tradycyjnych figur literackich i psychoanalitycznych – motywów Antygony, Edypa, Hamleta, Hioba, Kalibana, Prometeusza – oraz rozważań kulturowych: od ewolucji współczesnej muzyki po interpretacje polskiej poezji najnowszej.

Konferencję zainaugurował, patronujący przedsięwzięciu, prof. Krzysztof Kłosiński, otwierając swym wykładem pole do dyskusji o miejscu uwikłanego w język podmiotu pomiędzy lacanowskim podejściem Jean-Claude'a Milnera a teologią polityczną Schmitta, dla którego polityka sytuuje się pomiędzy „zmusić do milczenia" a „zabić". Schmittowską linię rozważań kontynuował Mikołaj Ratajczak w referacie *Katechon – w stronę teologii politycznej samopowstrzymywania*. Przywołane tu pojęcie *katechonu*, powstrzymywania, referenet proponował rozumieć już nie jako odgórne powstrzymywanie zła, lecz jako samopowstrzymywanie się wielości, co ma prowadzić do zbudowania nowej teorii sfery publicznej, umożliwiającej odwracanie relacji władzy. O innej formie powstrzymywania mówił dr Paweł Tomczok w referacie *Psychopolityka ognia*, w którym przedstawił ewolucję motywu Prometeusza: od postaci tego, który w micie przynosi ludziom ogień, do tego, który we freudowskiej psychoanalizie uczy, jak go ograniczać, a przez to – jak ograniczać siebie. Przytoczona przez Tomczoka psychoanalityczna interpretacja podkreśla kulturotwórczą rolę wyrzeczenia (dyscypliny, organizacji). Mnogość możliwych ideologicznych przyłożeń/przełożeń koncepcji Lacana ukazuje „klamra kompozycyjna", ujawniająca się w tytułach referatów dr. hab. Jana Potkańskiego i Dawida Matuszka; Referat Jana Potkańskiego – *Przeciw lacanowskiej prawicy* – otwierał pierwszą sekcję konferencji, wystąpienie Dawida Matuszka – *Lacan jest obrońcą prawa (przeciw lacanowskiej lewicy)* – kończył ją.

Obserwowanym ostatnio formom ruchów zbiorowych i ich interpretacjom poświęcony był referat dr. Jana Sowy *Wielość albo czy możliwy jest podmiot ustanowiony poza kastracją? Kilka wniosków z psychoanalizy zbiorowego głosu*. W wypowiedzi Sowy, jak i w czasie dyskusji nad jego referatem pojęcie wielości przeciwstawiano pojęciu ludu; choć obie formy zbiorowości wymagają konceptualizacji i nie mogą być obserwowane bezpośrednio, to lud jest reprezentowany (oddaje głos, demokracja przedstawicielska wyklucza go z jakiegokolwiek udziału we władzy, sprawiając, że lud działa zgodnie z logiką kastracji), a wielość reprezentuje sama siebie. Pozwala to interpretować wielość jako ciało bez organów, instancję uwolnioną od Wielkiego Innego. Sowa proponuje zestawić podmiotowość wielości z podmiotowością kobiecą, działającą poza zasadą wyjątku, nawią-

zując zarazem do Žižkowskiego zestawienia wielości z chrześcijańską figurą Ducha Świętego czy miłości.

Podczas konferencji zastanawiano się nie tylko nad tym, jak zaaplikować pojęcia psychoanalityczne do opisu dojrzałego kapitalizmu, lecz także nad tym, czy jest to w ogóle możliwe. W tę ważną linię w ramach prowadzonych dyskusji wpisywał się referat Przemysława Tacika *Mesjańska (bez)nadzieja nowoczesności, czyli psychoanaliza jako powtórzenie marksizmu*. Autor wystąpienia postawił tezę, zgodnie z którą psychoanaliza za pomocą kategorii *jouissance* nie potrafi wytłumaczyć współczesnej kapitalistycznej rzeczywistości, ponieważ, podobnie jak marksizm, jest dyskursem w pełni przez tę rzeczywistość ukształtowanym i rządzonym przez *jouissance*. Tacik określił więc marksizm i psychoanalizę jako elementy „kapitalizmu pisma". Podobną, choć wywiedzioną z innych przesłanek, tezę forsował Michał Kłosiński w referacie *Jeana Baudrillarda krytyka psychoanalizy*. Referent podkreślał, że połączenie psychoanalizy i marksizmu prowadzi do impasu, wyrażał wątpliwość co do tego, czy schizoanaliza może być odpowiedzią na ten impas, przywoływał przy tym Baudrillardowską krytykę schizoanalizy. Choć kilku referentów i dyskutantów dzieliło podejście do propozycji Deleuze'a i Guattariego jako inspirującej, ale – z różnych przyczyn – nie w pełni zadowalającej, Kłosiński, omawiając starcia Baudrillarda z filozoficzno-terapeutycznym duetem, podkreślał zakorzenienie tej krytyki właśnie w podobieństwie ich koncepcji (antyciało *versus* ciało bez organów), tym bardziej podkreślającym znaczenie występujących różnic.

Uznanie schizoanalizy za obiecującą alternatywę dla rozbijającej się o pojęcia psychoanalizy postulowali Adrian Mrówka (*Fèlix Guattari, krytyka psychoanalizy i przypadek La Borde*) oraz Łukasz Atowski (*Podmiot i nie-podmiot, czyli Edyp spotyka schizola*). O możliwości pogodzenia psychoanalizy i teorii queer mówiła z kolei Katarzyna Soboniak (*Między teorią queer i psychoanalizą – rozważania nad wspólnym kompromisem*). W dalszych dyskusjach podkreślano jednak, że w krytyce psychoanalizy nie ma możliwości wyjścia poza jej język. Dr Wojciech Śmieja w referacie *Queerowanie Lacana czy ucieczka od psychoanalizy* podkreślał freudowski rodowód teorii queer, a także uwikłanie w psychoanalizę Foucaulta czy Deleuze'a i Guattariego. Psychoanaliza jest więc policyjna i opresyjna, zarazem jednak w dyskursie humanistycznym nieunikniona.

Referaty Grzegorza Czemiela (*Psychoanaliza polis – przyczynek do badań nad przestrzennymi praktykami politycznymi*) oraz prof. Andrzeja Ledera (*Figura ojca w polu podmiotowym Europy Zachodniej i postkomunistycznej*) dały asumpt do dyskusji o dynamice polskiego społeczeństwa i gospodarki. Leder, za Krzysztofem Nawratkiem, podkreślał konieczność reindustrializacji miast, produkcji „stali,

a nie tylko wiedzy". Niejako równolegle Czemiel mówił o redystrybucji przestrzeni na drodze interwencji miejskich dokonywanych przez artystów, na przykład Banksy'ego.

W jednej z dyskusji podczas konferencji Mikołaj Ratajczak podkreślał, że uniwersytecki dyskurs humanistyczny nie jest żadną awangardą współczesnego świata. Hasło „My jesteśmy w tyle!" obrazuje brak teoretycznego zaplecza dla opisu nowych, gwałtownych zjawisk społecznych. W obliczu nadchodzących zmian, kryzysów i rewolucji konieczne jest więc ponowne przemyślenie dorobku współczesnej humanistyki i stworzenie (odtworzenie) języka opisu nowych zjawisk. Znakiem tego jest Žižkowska figura leninowskiego powrotu do Hegla, ale też lacanowskiego powrotu do Freuda, oraz krytyki tychże – zarówno przez Judith Butler, jak i przez Foucaulta czy Guattariego i Deleuze'a oraz innych. Konieczne jest nieustanne ścieranie dyskursu z nowymi danymi w ramach, jak mówią organizatorzy, „traumatycznego spotkania z rzeczywistością". Podczas konferencji *Polityczność psychoanalizy. Freud – Lacan – Žižek* nie tylko zasygnalizowano to palące zapotrzebowanie, lecz także, w znacznym stopniu, udzielono na nie odpowiedzi.

Jan Zając

Na okładce Krzysztof Siwczyk
Autor fotografii: Tomasz Wiech

Redaktor
Magdalena Starzyk

Projekt okładki oraz projekt typograficzny
Tomasz Gut

Redakcja techniczna i łamanie
Beata Klyta

ISSN 0208-6336
ISSN 2084-0772 (wersja drukowana)
ISSN 2353-0928 (wersja elektroniczna)

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład publikacji: 150 + 50 egz. Liczba arkuszy drukarskich: 20,5. Liczba arkuszy wydawniczych: 25,0. Cena 36 zł (+VAT). Publikację wydrukowano na papierze Sora Matt Plus 90 g/m^2, dostępnym w ofercie firmy Panta. Do składu użyto kroju pisma Skolar (autorstwa Davida Březiny), znajdującego się w ofercie domu typograficznego TypeTogether, oraz kroju Switzer EFN z oferty firmy Fonty.pl. Druk i oprawa: PPHU Totem s.c. M. Rejnowski, J. Zamiara, ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław.

Śląskie Studia Polonistyczne 2013, nr 1 (3)

Cena 36 zł (+ VAT)

Więcej o tytule

ISSN 0208-6336